

Ivan Čizmić

Matica iseljenika Hrvatske
Zagreb

Primitljeno: 20. 12. 1984.

PRVE VEZE ISELJENIKA IZ HRVATSKE S AMERIKOM

SAŽETAK

Autor u ovome radu ukazuje na mogućnost prisutnosti Hrvata na Kolumbovim brodovima u vrijeme velikih otkrića, na hipotezu da su Croatan Indijanci možda hrvatskog porijekla, te na eventualnu prisutnost Hrvata u koloniji Ebenezer u američkoj državi Georgiji. Navodi pri tome obilnu literaturu. Čizmić također spominje veze Dubrovnik s Amerikom i upozorava kako su one dosad samo djelomično istražene.

Autor upozorava kako se do danas nije dovoljno istraživalo razdoblje naših ranih migracija i zaključuje da će to i u budućnosti biti istraživački zadatak naše znanosti o migracijama.

Kada su Hrvati prvi put stigli na kopno Amerike? Nije li možda već na Kolumbovim putovanjima bio i neki Hrvat? Moguće, jer je u to doba bilo Dubrovčana po Španjolskoj. Nema ni jednog rada o američkim Hrvatima u kojemu se ne spominje o našem sudjelovanju u Kolumbovoj ekspediciji. Pisali su o tome i naši istaknuti povjesničari.

Govoreći o usponu Dubrovnik u 15. stoljeću Ferdo Šišić navodi: »Grad sam brojio je oko 40.000 stanovnika, a imao je do trista trgovačkih brodova, koji su plovili do Španije i Engleske, dapače dubrovačkih mornara bilo je i na putovanjima Kolumbovim.«¹ O tome piše i Božo Cvjetković: »Dubrovački snošaji s Iberskim poluotokom još će jače udariti na ogled za Ferdinanda Katoličkoga i Izabele, pa se pronaše glas da je i jedan Dubrovčanin bio s Kolumbom pri otkriću Amerike 1492.«²

Šišićevu i Cvjetkovićevu mišljenju pridružio se i Josip Horvat pišući: »Prema predaji historijskom datumu 12. X 1492, kad su Kolumbo i njegovi mornari prvi puta ugledali kopno Novoga Svijeta, prisustvovalo je i nekoliko dalmatinskih Hrvata. Ta predaja nije nimalo nevjerovatna. Kolumbo je mornare za svoju ekspediciju, koja se činila opasnom i najvećim pustolovima, skupio s brda i s dola, bilo ih je svih mogućih narodnosti iz svih zemalja Mediterana, a tad kao i danas bilo je sigurno naših pomoraca u potrazi za poslom po svim morskim pristaništima.«³ I Josip Luetić zastupa tezu o sudjelovanju Dubrovčana u Kolumbovoj plovidbi: »Španjolska je dubrovačke pomorce mnogo cijenila i,

¹ Ferdo Šišić: Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb, 1916, str. 354.

² Božo Cvjetković: Uvod u povijest Dubrovačke Republike, Dubrovnik, 1916, str. 118.

³ Josip Horvat: Kultura Hrvata kroz 1000 godina, Zagreb, 1939, str. 345.

kako joj je baš u to doba trebalo dobrih i odvažnih pomoraca, veoma rado ih je primala u svoju službu na trgovačke i na ratne brodove. Mnogi su dubrovački pomorci služili Španjolskoj s vlastitim brodovima, a sudeći po nekim podacima bilo je i takvih koji su sudjelovali i u velikim otkrićima.⁴

Od američkih pisaca mogućnost sudjelovanja Dubrovčana na Kolumbovim brodovima spominju Joseph S. Roucek, Robert Kerner i F. Brown.⁵ Međutim, tom su pitanju više pažnje posvetili naši pisci u Americi. Luj Adamić u knjizi *A Nation of Nations* ističe: »Međutim, poglavlje Jugoslavena u američkoj povijesti vjerojatno počinje s počecima Amerike. Malo sumnje postoji da su na Kolumbovim brodovima bili kozmopolitski Hrvati iz poznatog dalmatinskog grada-republike Dubrovnika.«⁶

U drugoj knjizi *My America* Adamić ponavlja: »Ali ljudi mog porijekla bili su na Kolumbovim brodovima kada je on stigao na ovaj kontinent.«⁷ I Zlatko Kostelski dijeli Adamićevo mišljenje i iznosi slijedeće podatke: »Pomorci dubrovačke flote bili su poznati u svom poslu i hrabri ljudi. Zbog toga je Kolumbo pozvao nekoliko mornara iz Dubrovnika da mu se pridruže na putu za Zapad. Mi nemamo podataka o njegovu broju, ali raspoložemo podacima da su se dvojica od njih vratila u rodni Dubrovnik, gdje su proširila glas o kraćem putu za Indiju. Dubrovački biskup napravio je opširan izvještaj o tome papi Aleksandru VI i potvrdio da je dubrovačka republika pozvala druge dalmatinske gradove da sakupe i pošalju svoje brodove da dovezu zlato, mirodije i druge vrijednosti iz daleke Indije.«⁸

Ivan Mladineo također je uvjeren da su Dubrovčani bili na Kolumbovim brodovima i tvrdi: »Postoji opravdano mišljenje, temeljem kojeg se vjeruje kao neizbježiva istina, da su neki časnici Kolumbove posade bili Slaveni iz Dalmacije. Oni su plovili po svim poznatim morima i vodili u to vrijeme cvatuću brodarstvu (pomorsku) industriju, stoljeća prije i poslije historične 1492. godine. Pred nekoliko je godina Pomorsko Društvo u Dalmaciji slavilo hiljadugodišnjicu svog opstanka.«⁹

Spomenut ćemo da je o sudjelovanju dubrovačkih pomoraca u otkriću Amerike zaista u starom Dubrovniku postojala predaja, ali ona je zabilježena u izvorima dosta kasnijim od samog događaja. Najstariji spomen o tome nalazimo u dubrovačkog pjesnika Junija Palmotića (1606—1657), koji u svom kraćem spjevu *K o l u m b o*, ovako apostrofira pomorce pod vodstvom Kolumbovim:

*»Zemlje ispanske i latinske
vitezovi su ovdje izabrani,
i države cvijet slovinske,
slavni u svemu Dubrovčani.«¹⁰*

Dubrovački latinski pjesnik Vicencije Petrović u bilješkama koje prate jednu njegovu pjesmu spjevanu godine 1696, spominje među ostalim i to da su dubrovački pomorci sudjelovali u otvaranju puta preko Oceana u Indiju.¹¹

⁴ Josip Luetić: 1000 godina dubrovačkog brodarstva, Zagreb, 1969, str. 36.

⁵ Usporedi: J. S. Roucek and J. R. Kerner, *Yugoslavia*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1949; J. S. Roucek and F. Brown: *Our Racial and National Minorities*, New York, 1937; J. S. Roucek: *One America*, New York, 1945.

⁶ Louis Adamić: *A Nation of Nations*, New York and London, 1944, str. 234.

⁷ Louis Adamić: *My America 1928—1938*, New York and London, 1938, str. 192.

⁸ Zlatko Kostelski: *The Yugoslavs*, New York 1952, str. 57—58; O istoj stvari Kostelski piše i u knjizi: *The Croats*, Floreffe, Pa. 1950, str. 25.

⁹ Ivan Mladineo: *Narodni adresar Slovenaca, Hrvata i Srba*, New York, 1937.

¹⁰ *Stari pisci hrvatski*, knjiga XIII, Djela Gjona Gjora Palmotića, dio II, Zagreb, 1883, str. 526.

¹¹ Đuro Körbler: *Vicencije Petrović Dubrovčanin*, Rad Jugoslavenske akademije, sv. 186, str. 266.

Talijanski pijarist Frano Appendini, koji se, živeći u Dubrovniku, potpuno saživio s njegovom sredinom, govori među ostalim o dubrovačkoj porodici Martolossi (Martolosić), koja je prema staroj predaji isticala da je dala ponekog sposobnog mornara prvim otkrivačima Amerike.¹²

Amerikanka Myrtle Hague Robinson, koja je u Dubrovniku tražila podatke o sudjelovanju Dubrovčana na Kolumbovim brodovima, zabilježila je svoj razgovor s dubrovačkim patricijem B. Radmilijem, koji joj je tvrdio kako u Dubrovniku živi predaja o sudjelovanju Dubrovčana na Kolumbovim brodovima. Jedan od tih mornara vratio se u Dubrovnik s velikim bogatstvom i u gradu sagradio poznatu palaču Ronda.¹³

Uza sve ove pretpostavke o sudjelovanju Hrvata na Kolumbovim brodovima u otkriću Amerike, na žalost, moramo konstatirati da se ipak radi o povijesnoj hipotezi. Nijedan od pisaca koji se bavio tim pitanjem nije nas dosad uputio na pouzdane izvore. Dapače, neki naši povijesničari pokazali su sumnju u istinitost te pretpostavke. Tako Jorjo Tadić piše: »U svim većim akcijama španjolske ratne i trgovačke mornarice nalazimo i dubrovačke pomorce, pa onda nije bilo teško kasnijim generacijama da nađu Dubrovčane i na Kolumbovim brodovima, koji su 1492. putovali u novi svijet (...) Već odavna se priča o nekim Dubrovčanima, koji su skupa s Kolumbom pošli da traže novi put za Indiju, i tako bili među onima rijetkim Evropljanima, koji su prvi stupili na američko kopno. Međutim, sve ovo mora da su proste priče, nastale valjda pod utjecajem dalmatinskog sunca, jer ne postoje nikakvi dokazi, pa ni najmanji, za ovo što se u Dubrovniku prepričavalo sve do najnovijih vremena.«¹⁴

Tadićevu mišljenju priključio se i Vinko Foretić, i to upravo radi nedostatka pouzdanih povijesnih izvora. On je u opširnom članku pod naslovom »Činjenice i pretpostavke« što ga je objavio u Kalendaru Matice iseljenika Hrvatske, pošto je analizirao raspoložive podatke, zaključio da je prisutnost Hrvata na Kolumbovim brodovima zaista samo pretpostavka.¹⁵ U najnovije vrijeme pisao je o tome i Dragoljub Živojinović ističući kako su prve vijesti o plovidbi preko Atlantika u nove nepoznate zemlje doprle do Dubrovnika ubrzo nakon Kolumbova povratka s prvog putovanja. Kao i u drugim zemljama tako i u Dubrovniku te su vijesti izazvale veliko uzbuđenje i potakle želju za diobom tamošnjeg bogatstva. Živojinović naglašava kako se neposredno po Kolumbovu povratku proširila vijest da su i Dubrovčani bili među mornarima na Kolumbovim brodovima, i ona je za mnoge bila prihvatljiva, jer su Dubrovčani, zahvaljujući povlasticama koje su u razna vremena dobili od pojedinih španjolskih vladara (Ivana II, Alfonsa I, Ferdinanda I, Alfonsa II), uživali različita i široka prava u Španjolskoj državi. Kako se većina evropskih država nije željela odreći prava na Novi svijet, nastojala je sebi pripisati dio zasluga za tako značajan pothvat. Ni Dubrovčani u tome nisu bili skloni ostati po strani. Međutim, Živojinović iznosi o tome slijedeće podatke: »Donedavno je u istoriografiji preovladavalo mišljenje da su posadu Kolumbovih brodova sačinjavali mornari iz različitih evropskih zemalja i da su ih regrutovali Kolumbo i Martin Alonso Pinson, njegov bliski suradnik. Nove studije bacaju više svetlosti na to pitanje. Naime, članove posade, ukupno njih devedeset, plaćao je španski dvor; o tome su očuvani platni spiskovi s imenima, visinom plata i kvalifikacijama mornara. Po ovome

¹² Frano Appendini: *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusie*, dio II, str. 201.

¹³ Josip S. Roucek and J. R. Kerner: *Yugoslavia*, str. 136.

¹⁴ *Novosti*, Beograd, 1939, br. 76, str. 15.

¹⁵ Vinko Foretić: *Činjenice i pretpostavke*, *Kalendar Matice iseljenika*, Zagreb, 1960, str. 144.

moglo se utvrditi da od osadmeset sedam članova posade, čija su imena poznata samo četiri člana, pored Kolumba, nisu bili španskog porekla.¹⁶

Uza sva oprečna mišljenja mi smo ipak posvetili pažnju udjelu Hrvata u Kolumbovoj ekspediciji upravo zato što su u nas tu jaku predaju podržavale mnoge generacije pomoraca i što se naša literatura tim pitanjem mnogo bavila. Moguće je da se nakon iscrpnih arhivskih istraživanja pronađu pouzdaniji izvori za tu povijesnu hipotezu.

U američkoj povijesti još je i danas neriješeno pitanje vezano uz osnivanje Raonoke, prve engleske kolonije u Sjevernoj Americi, koju je osnovao Walter Raleigh na otoku Raonoke godine 1587, a prvi joj je guverner bio John White. Neposredno poslije dolaska Engleza na otok postalo je jasno da se bez pomoći izvana kolonija ne može dugo održati, jer su njihove zalihe potrebne za život brzo nestajale. Indijanci su se prema koloniji ponašali dijelom prijateljski, dijelom neprijateljski. Pod takvim okolnostima bilo je najnormalnije da se guverner White odmah vrati u Englesku po potrebne namirnice. Kad se White vratio iz Engleske, tri godine kasnije, nije našao koloniji ni traga. Kuće su bile srušene i prekrivene vinovom lozom. Kućna vrata zarasla u travi, što je ukazivalo da je pred najmanje godinu dana kolonija bila napuštena. Prije polaska u Englesku White se dogovorio s kolonistima da napuste koloniju prije njegova povratka ukoliko bi to bilo nužno, i da ostave znak urezan na stablu, po kojemu će znati kojim su smjerom otišli. Bilo je dogovoreno da će križ biti znak da su kolonisti ostavili naselje zbog neprilika. White je tražio po otoku i konačno je na jednome stablu naišao na urezanu riječ CROATAN. Kako White nije naišao na križ, pretpostavio je da kolonisti nisu napustili koloniju zbog neprilika. Poslije uzaludnog traganja po otoku, White se vratio u Englesku i izvijestio da je kolonija izgubljena.

Povijesničari su iznijeli razne teze u pogledu nestanka ove engleske kolonije. Neki su tvrdili da su kolonisti postali žrtve Indijanaca. Drugi su smatrali da su ostaci Whitove kolonije, u opasnosti da umru od gladi, potražili gostoprimstvo indijanskog plemena koje im je bilo skloni. Kolonisti su prenijeli na Indijance svoju kulturu, kasnije su se s njima ženili i ubrzo izgubili svoj narodni identitet. Međutim, neki povijesničari spominju brod, koji se 1580. uputio iz Hrvatske u Sjevernu Ameriku, pa ističu mogućnost da su članovi posade broda bili u vezi s kolonistima engleske kolonije na otoku Raonoke.

Mnogo hrvatskih povijesničara tvrdi da je ime indijanskog plemena CROATAN vezano uz Hrvate. Prema jednoj legendi iz Dalmacije, nekoliko brodova isplovilo je iz Dubrovnika godine 1544. s velikim brojem ljudi koji su bježali ispred Turaka. Prema toj legendi, jedan ili više tih brodova stigli su na obale današnje Sjeverne Caroline. Putnici s brodova pomiješali su se s indijanskim stanovništvom koje je po njima dobilo ime CROATAN. Prema nekima, ove su izbjeglice pošle iz Dubrovnika prema Južnoj Americi s namjerom da se tamo trajno nastane. No zašto ti brodovi nisu stigli u Južnu Ameriku, prema kojoj su inače dubrovački brodovi u to vrijeme često plovili? Možda su zbog vremenskih nepogoda izgubili smjer i pristali uz obalu Sjeverne Caroline.

Kostelski spominje nekoliko povijesničara koji su tvrdili da je još prije bitke kod Lepanta (1571) jedan hrvatski brod otplovio na zapad nakan da stigne u Indiju, ali se nasukao na obalama Sjeverne Caroline godine 1558. Po mišljenju tih povijesničara, a to potvrđuje i legenda koja se dugo održala u Dalmaciji, Hrvati su se već u to vrijeme naselili u Americi. Jesu li oni otplovili

¹⁶ Dragoljub Živojinović: Američka revolucija i Dubrovačka republika 1763—1790, Beograd, 1976, str. 19.

put Amerike da se tamo trajno nasele ili su bili prisiljeni iskrcati se na američku obalu, to nije toliko bitno, naglašava Kostelski. Ostaje mogućnost da su se Hrvati doselili u Ameriku i prije Waltera Raleigha, osnivača prve engleske kolonije u Americi.

Danas možemo samo nagađati o imenu CROATAN Indijanaca, jer nam o tome nitko ne može dati pouzdan odgovor. Moguće je da su se dubrovački brodovi nasukali u blizini otoka Roanoke i da su dubrovački mornari ostali živjeti među urođenicima. Ali u nedostatku čvrstih dokaza ne možemo to prihvatiti kao povijesnu činjenicu. Ako bi to ikada bilo potvrđeno i dokumentirano, onda bi nam ta činjenica svakako ukazivala na prve kontakte Hrvata s Amerikom. To bi također bio dokaz da su prvi hrvatski useljenici bili u Americi još prije dolaska prvih Engleza i da je natpis CROATAN prvi povijesni spomenik o prisutnosti Hrvata u Sjevernoj Americi. Bez takvih čvrstih dokaza danas nam samo preostaje prihvatiti ili ne prihvatiti vjerovanje mnogih povijesničara kako su posade s dubrovačkih brodova našle spas na otocima današnje Sjeverne Caroline, gdje su se pomiješali s Indijancima — urođenicima i dali im ime CROATAN, koje su zadržali sve do današnjih dana. Potvrda za to vjerovanje može svakako biti teški položaj našeg naroda polovinom 16. stoljeća, koji je zbog turskog ugnjetavanja već tada bio prisiljen ostavljati svoju domovinu.

Američki tisak pisao je 1958. o Croatan Indijancima iz pokrajine Robenson. Te su godine članovi Ku Klus Klana izvršili strašan pokolj među tim Indijancima. Stotine novina i časopisa izvještavalo je tada o položaju i životu CROATAN Indijanaca i raspravljalo o tajnovitom porijeklu njihovih predaka. I hrvatski tisak u Americi i Jugoslaviji priključio se američkom tisku raspravljajući o starom i još neriješenom pitanju porijekla prvih CROATAN Indijanaca.¹⁷

Pouzdanost se zna da su se neki Dubrovčani još početkom 16. stoljeća selili u Ameriku. Oko 1520. iselila su dva brata Mato i Dominko Konkečević s otoka Koločep. Vjerojatno su stigli na neki otok u Antilama gdje su ostali preko 30 godina. Pošto su zaradili 12.000 zlatnih dukata odlučili su vratiti se kući. Sa sobom su ponijeli novac i mnoge stvari kupljene u Americi. Stigli su u Španjolsku gdje su također kupili raznu robu, sve ukrkali na jedan svoj brod i otplovili prema Dubrovniku. Međutim, na putu im se približio francuski gusarski brod odveo ih u luku Marseilles i potpuno opljačkao. Konkečevići su se vratili u Dubrovnik i zatražili zaštitu dubrovačke vlade, koja im je u travnju 1552. odlučila pružiti pomoć. U Francusku je upućen poslanik koji je trebao pomoći Konkečevićima. Međutim, priča se završila tragično, jer je u Marseillesu jedan od braće bio ubijen. Zbog toga se u listopadu 1554. dubrovački poslanik Šimun Benešić potužio kralju na nepravde i zlostavljanja koja se čine Dubrovčanima kada plove u blizini Francuske. Nakon te intervencije kralj je naredio da se u buduće štite Dubrovčani i da im se svaka nepravda i šteta nadoknadi.

Jedan drugi Dubrovčanin, Basilije Basiljević, iselio se 1537. u Peru. Ta je zemlja privlačila evropske doseljenike zbog svojih bogatih rudnika srebra i drugih plemenitih metala. To je vjerojatno utjecalo i na Basiljevićevu odluku. Nakon ovih prvih pionira počeli su se u Ameriku seliti i drugi, pa Jorjo Tadić ističe: »Za ovim prvim jugoslavenskim iseljenicima pošli su uskoro i drugi

¹⁷ Najbolji prikaz o nejasnom porijeklu Croatan Indijanaca napisao je Jure Prpić: »Early Croatian Contacts With America and the Mystery of the Croatans«, *Journal of Croatian Studies*, Vol. 1, New York, 1960. Postoji i druga važna literatura o tom pitanju: Cvjetković, op. cit., str. 151; Ivan H. Engel: Povijest Dubrovačke Republike, Dubrovnik, 1903, str. 323; Adamić: A Nation of Nations, str. 235 i *Nativés Return*, str. 152; Kostelski: *The Croats*, str. 25—26; Brown and Roucek: op. cit., str. 246; Roucek: op. cit., str. 158; Ivan Mladineo: op. cit., str. XXI; *Congressional Record*, Appendix, April 8, 1957, str. A 2798; Ivo Šišević: »Kroatski Indijanci«, *Naše more*, Dubrovnik, knjiga II, 1976.

Dubrovčani. Neki od njih umrli su u Španiji ili u Americi, ali svojim bogatstvom nisu pomogli svojim. Naime, mnogi su, živeći dugo izvan domovine, promenili svoja porodična imena, pa se o njima u Dubrovniku malo znalo i nije se mogao utvrditi njihov identitet.«¹⁸ U vezi s tim Jovan Radonić upozorava: »Kako je teško ustanoviti porijeklo pomoraca koji u to vrijeme plove na dubrovačkim brodovima, pokazuje jedno uputstvo dubrovačke vlade dato 4. marta 1600. godine Orsatu Crijeviću, dubrovačkom poslaniku u Španiji. Između ostalog kaže se da je vlada obaviještena kako su mnogi Dubrovčani bili 'prošlih godina' u Indijama (Americi). Mnogi od njih imali su u Sevilli svojih ili tuđih depozita. Poslije njihove smrti ti se depoziti ne mogu podići, jer su neki od njih mijenjali prezimena.«¹⁹

Sigurno je bilo mnogo naših pomoraca i trgovaca koji su u 16. i 17. stoljeću odlazili u Ameriku. Zbog toga Žarko Muljačić naglašava kako se vrlo malo zna o vezama Dubrovnika s Amerikom. Pojedini znanstveni radnici koji istražuju građu Državnog arhiva u Dubrovniku namjerali su se više puta na razbacane sitne vijesti o iseljenicima iz Dubrovnika u 16. i 17. stoljeću, koji su živjeli u Meksiku, Brazilu i drugdje. Muljačić kaže kako je žalosno što još nitko nije te podatke sabrao, jer bi nam mogli dati putokaz o tome što bi u vezi s tim trebalo istražiti u našim i stranim arhivima. Međutim, treba upozoriti da su dubrovački brodovi u to vrijeme teško mogli putovati u Ameriku zbog velike konkurencije engleskih brodova kojima je Cromwelov »Navigation's Act« iz 1651. osiguravao prevlast na morima. Ne zna se jesu li dubrovački brodovi možda plovili prema Americi pod nečijom drugom zastavom. Tek pošto u američkoj revoluciji puca engleski kolonijalni sistem, i za Dubrovčane dolazi bolje vrijeme. Prema tome, može se pretpostaviti da su još prije 18. stoljeća dubrovački mornari stizali do Amerike na stranim brodovima, a dubrovački brodovi pod stranim zastavama.

Pouzdana se zna da je više dubrovačkih brodova posjetilo sjevernoameričke luke u drugoj polovici 18. stoljeća. Poznata su imena tih luka i tih brodova. Tijekom druge polovine 18. stoljeća neki su se naši mornari naselili na Haitima i Kubi.²²

Wayne S. Vucinich kaže da je sredinom 18. stoljeća Dubrovnik počeo razmišljati o mogućnostima trgovine s Novim svijetom. Da je Dubrovnik vidio u Americi potencijalno tržište pokazuje činjenica što je već 1753. jedan brod dobio ime »S. Nicolo e Portiglione d'America«. Dubrovački konzuli i drugi izvjestitelji upozoravali su Republiku o velikim mogućnostima zarada od trgovine s Amerikom i spominjali mnoge dubrovačke mornare koji su bili u službi Španjolske i Francuske. Vucinich naglašava kako se poslije 1771. u Dubrovniku počela mnogo ozbiljnije razmatrati mogućnost neposredne trgovine s Amerikom. Neke američke proizvode prevozili su dubrovački brodovi i prodavali Turcima, a američko krzno prevozili su u Marseilles. Dubrovački brodovi u to vrijeme plovili su iz mediteranskih luka u Baltimore, New York i Philadelphiju. Jedan brod otplovio je iz Trsta u Philadelphiju i natrag. U vrijeme američke revolucije dubrovačkim brodovima bilo je naređeno da se vrate u Dubrovnik.²³

¹⁸ Američki Srbobran, Pittsburgh, 10. svibnja 1940.

¹⁹ Jovan Radonić: Dubrovačka akta i povelje, Beograd, 1951, III, 1.

²⁰ Josip Luetić: op. cit., str. 37.

²¹ Žarko Muljačić: »Dubrovački pomorci na Antilama krajem 18. stoljeća«, Pomorstvo br. 9, Rijeka, 1953, str. 374.

²² Wayne Vucinich: »Južni Sloveni u Sjedinjenim Državama«, Pregled, izdanje Ambasade SAD, Beograd, god. XIX, br. 4, 1976, str. 26.

²³ Wayne S. Vucinich: Dubrovnik and the American Revolution, Francesco Favi's Letters, Palo Alto, 1977, str. 19.

Zbog sve razvijenijih trgovačkih veza između Dubrovnika i Amerike razumljivo da je američka revolucija izazvala živo zanimanje u Republici. Iako nitko od Dubrovčana, a ni ostalih Hrvata nije neposredno sudjelovao u njoj, oni su za nju znali i sa simpatijama pratili njen tok. To se vidi iz zbirke pisama Franciskog Favijsa, dubrovačkog poklisara u Parizu koja je sačuvana u dubrovačkom državnom arhivu.²⁴ Favi je bio u stalnom dodiru s predstavnicima američkih kolonija, pa je redovito obavještavao dubrovačke vlasti o onome što se tamo događa. Poznati američki povjesničar, stručnjak za kolonijalno razoblje, John C. Miller kaže za Favijsa da je bio »prosvijećen čovjek, vatren pristalica američke revolucije i pobornik slobode«. Favi je pisao o Benjaminu Franklinu kao o svom »starom prijatelju« i po svemu sudeći u njegovim pismima često se održavaju Franklinova gledišta.

Naklonost borbi američkih kolonija za nezavisnost javno je pokazivao i Ruđer Bošković. On je također, boraveći u Francuskoj, izvještavao dubrovački senat o zbivanjima u Americi.

Prisni odnosi i privilegije koje su Dubrovčani imali u Burbonskim zemljama odredili su i njihove simpatije za borbu američkih kolonija. Međutim, dubrovački senat i vladajući dubrovački gospari sa zabrinutošću i uznemirenošću gledali su na širenje revolucionarnih ideja koje su nicala kao odjeci američke revolucije. Zbog toga su u Dubrovniku poduzete mjere opreza prema sumnjivim građanima i strancima. Novine tiskane izvan Dubrovnika stavljane su pod cenzuru. Zabranjeni su javni razgovori o ratu i revoluciji u Americi. Provedena je i stroga cenzura tiskanja knjiga. Vladajući krugovi u Dubrovniku bili su čak zastrašeni mogućnošću izbijanja oružane pobune i promjene političkog sistema.

Poslije američke revolucije Hrvati nisu samo odlazili u Ameriku nego se i tamo trajno nastanjivali. Prema nekim izvorima znamo da su neki Dubrovčani umrli tamo od žutice. Godine 1788. bilo je nekoliko naselja hrvatskih mornara na Haitimu i Kubi, a 1790. bilo je jedno naselje Dubrovčana u Cap Francais. Ipak malo je dubrovačkih brodova u to vrijeme stizalo u američke luke. Kapetan Krsto Frisković došao je u Philadelphiju 1793. s brodom iz Genove. Godine 1797. dva dubrovačka broda stigla su u Baltimore i New York, a 1779. jedan brod iz Livorna u New York. Jedan brod prenio je teret iz New Yorka u Smirnu 1806. Osim tih direktnih kontakata, dubrovački mornari stizali su u Sjedinjene Američke države na stranim brodovima.²⁵

Jesu li samo Dubrovčani bili ti koji su uspostavili prve kontakte između Hrvatske i Amerike? Nisu li možda i Hrvati iz unutrašnjosti također bili među pionirima Amerike? U našoj i američkoj literaturi o doseljavanju Hrvata u Ameriku redovito se spominje seljačka buna Matije Gupca kao uzrok prvog masovnijeg doseljavanja Hrvata u Ameriku. Govori se kako je veliki broj hrvatskih i slovenskih kmetova bježao pred osvetom feudalaca. Mnogi od njih pobjegli su u Prusku i tamo se nastanili. Ne priviknuvši se na nove uvjete života, mnogi od tih kmetova tražili su drugo obitavalište. Godine 1715. jedna grupa Hrvata i Slovenaca iz Prusije otputovala je u Ameriku i nastanila se u državi Georgija.

Među istankutim imenima što taj događaj spominju u svojim djelima na prvo mjesto stavljamo Luja Adamiča, koji u knjizi *A Nation of Nations* navodi: »Godine 1715. oko 1.200 Hrvata i Slovenaca protestanata, koji su živjeli u Prusiji, potomci onih koji su iz Austrije pobjegli pred vjerskim i političkim progona nakon protureformističkog edikta u Austriji i gušenja seljačke bune u Hrvatskoj i Sloveniji, došli su u Georgiju u potrazi za radom i materijalnim

²⁴ Vucinich, op. cit., str. 19.

²⁵ Vucinich, op. cit., str. 21.

blagostanjem. Oni su se naselili na mjestu gdje je potok Ebenezer utjecao u rijeku Savannah. Počeli su se baviti gajenjem svile, čiju su preradu naučili od svojih očeva i djedova. Kolonija je 150 godina živjela mirnim životom, dok nije građanski rat za njih postao fatalan. Danas samo groblje sa slavenskim imenima ne spomenicima podsjeća na ovu ranu slavensku grupu.²⁶

Ivan Mladineo kaže da su hrvatski i slovenski seljaci poslije neuspjele bune Matije Gupca i edikta nadvojvode Ferdinanda austrijskog iz 1598, kojim je zabranio reformaciju, bježali u Prusiju, gdje ih je primio kralj Fridrih, koji je podržavao reformaciju.²⁷

Najiscrpnije podatke o ovoj hrvatsko-slovenskoj koloniji u Americi donosi Roucek i kaže: »Nakon neuspješnih i krvavih ustanaka seljaka u Hrvatskoj i Sloveniji protiv njihovih feudalnih gospodara 1573, i okrutnog ugušenja pokreta Reformacije proglasom nadvojvode Ferdinanda 1598, mnogi Jugoslaveni nadoše utočište u Prusiji, pošavši tamo na poziv kralja Fridriha Vilhelma, koji je podržavao protestante. Jedno stoljeće kasnije njihovi potomci odlučise naći utočište u novom svijetu. U prvoj polovici osamnaestog stoljeća oni otploviše u Ameriku. Jedna skupina koja se sastojala od 1.200 osoba pošla je u Georgiju. Tu se naselila na desnoj obali rijeke Savannah, kod utoka malog potoka, kojega nazvaše Ebenezer. Grupu su vodili pastori Gronau i Bolcius. Uskoro poslije građanskog rata naselje je bilo napušteno i ostalo je samo groblje.«²⁸

Iako je mnogo pisaca prihvatilo tezu da su se potomci odbjeglih hrvatskih i slovenskih kmetova smjestili u Ebenezeru u državi Georgiji, ipak su se o tome pojavile i neke sumnje. Jože Zavertnik, kome je bilo poznato da se jedan dio stanovništva s područja Salzburga u Austriji iselio 1733. upravo u Georgiju, tvrdi da je među tim ljudima bilo Slovenaca, navodeći dva dokaza: »Ime pastora Bolcuisa jest Bloč, a takovih imena ima u Sloveniji mnogo. Zatim, stanovništvo Salzburga nije se bavilo preradom svile, a u dijelovima Slovenije to je bila razvijena privredna djelatnost, pa su vjerojatno oni stanovnici Ebenezer, koji su u Americi nastavili s uzgojem i preradom svile bili potomci slovenskih kmetova što su pobjegli u Salzburg pred progonima feudalaca.«²⁹ Međutim, Zavertnik ipak upozorava kako to treba detaljnije ispitati i preporučuje arhivska istraživanja. Prema Zavertniku trebalo bi istraživati u arhivima krške, ljubljanske i lavatinske biskupije, zatim solnogradske i goričke, a isto tako i arhiv župe sv. Antuna u Augsburgu, jer je preko te župe spomenuta skupina otputovala u Ameriku.²⁹

U najnovije vrijeme skeptičan stav prema tezi o doseljavanju Hrvata i Slovenaca u Ebenezer zauzeo je i John Badovinac. On se na to pitanje osvrnuo u *Zajedničaru* 14. siječnja 1970. Badovinac je osobno posjetio Ebenezer, pa o tome piše: »Stigavši na povratnom putovanju kući u Savannah, Georgia, svratili smo u Turistički informacijski centar u mjestu i raspitali se o tom naselju. Iako je djevojka u službi bila vrlo uslužna i tražila daljnju pomoć od jednog učitelja povijesti koji je u isto vrijeme bio u Centru, niti ona niti učitelj povijesti nisu nam mogli dati nikakve podatke o tom predmetu. Bili smo zapitani zašto se zanimamo u toj okolici pa im rekosmo. I premda su bili zainteresirani za to pitanje, oni vrlo otvoreno priznaše da nikada nisu čuli nikakva spomena o Hrvatima, koji su tobože živjeli u tom području; u stvari ponašali su se kao da nikada nisu čuli nikakva spomena u Hrvatima.« Badovinac je posjetio i groblje u Ebenezeru, pa o tome kaže: »Tu smo doista našli groblje i crkvu, koja je

²⁶ Adamić: *A Nation of Nations*, str. 236.

²⁷ Mladineo: op. cit., str. XXI.

²⁸ Roucek: *One America*, New York, 1945.

²⁹ Jože Zavertnik: *Ameriški Slovenci*, Chicago, 1925, str. 247.

bila osnovana 1734. (...) Prošli smo po drugi put kroz groblje, tražeći imena koja bi mogla pokazivati hrvatsko porijeklo, ali na cijelom pogrebnom zemljištu nismo mogli naći ni jednoga. Našli smo doista grobove čiji spomenici datiraju do 18. vijeka, ali sva imena odavaše dojam njemačkog podrijetla. Crkva je luteranska i poznata je kao Nerusalem Church i još uvijek je aktivna (...) Groblje je također još uvijek u upotrebi jer vidjesmo više spomenika sa skorajšnjim datumima (...) Zatim smo stali u Pučkoj čitaonici u Savannahu, i bibliotekarka je bila vrlo uslužna pošto joj objasnismo o čemu se radi. Ona je identificirala naselje kao staru Ebenezer koloniju, koja je bila naseljena življem poznatim kao Salzburgeri, koji su tu došli 1733 (...) i premda smo našli listu imena u jednoj knjizi, koja opisuje povijest Salzburgera u Sjedinjenim Državama, nismo mogli naći ni jednoga koje bi zvučalo kao da je pravo hrvatsko ime. Na toj listi bilo je samo jedno ime ili možda dva, koje smo bili voljni priznati da je moglo biti hrvatsko ime koje je bilo promijenjeno: prvo je bilo Paulitsch (...) i moglo je proizići iz Paulić. Drugo ime koje se moglo prihvatiti za hrvatsko bilo je John Deris.»

Badovinac svoje izlaganje o koloniji u Ebenezeru završava: »O pitanju hrvatske kolonije u Georgiji, naš je zaključak da nikakva takva kolonija nije postojala. Naravno, moguće je da su neki Hrvati bili dio skupine kolonista iz Salzburga (...) ali tvrditi, kao što Roucek u svojoj knjizi čini, da je kolonija Hrvata postojala kao jedno zasebno naselje u Georgiji više od sto godina, prilično je teško prihvatiti, a posebno bez očitog dokaza koji bi te koloniste povezao s Hrvatima.«

Dvoumice oko postojanja hrvatsko-slovenske kolonije u Georgiji upućuju nas na stanovite zaključke: Činjenica je da nema knjige u kojoj se razmatra doseljivanje Hrvata u SAD, a da se u njoj ne spominje hrvatska kolonija u Ebenezeru. To je dokaz da je teza ozbiljna, zasnovana na određenim povijesnim činjenicama, i da joj zbog toga treba posvetiti punu pažnju. Ali treba uzeti u obzir da danas nemamo pouzdanih podataka o postojanju spomenute kolonije. Zato treba respektirati i mišljenje Badovinca. Zapravo stvar je najoolje postavio Zavertnik, te njegov prijedlog treba biti osnova s koje će se poći u potrazi za pravom istinom o prvom masovnijem iseljavanju Hrvata i Slovenaca u Ameriku. Dosadašnja istraživanja trebati će nastaviti u odgovarajućim arhivama, jer je to najsigurniji put da se dade konačan odgovor na ovaj interesantan i važan podatak iz prošlosti naše emigracije.

THE EARLIEST LINKS WITH AMERICA OF EMIGRANTS ORIGINATING FROM CROATIA

SUMMARY

The author indicated the possibility of several Croats' having sailed aboard Christopher Columbus' ships during the period of great discoveries, the hypotheses of the Croatan Indians' possible Croatian origin, and the hypothetical presence of Croats in the colony of Ebenezer, the U.S. State of Georgia. In this connection numerous sources were quoted. Čizmić also mentioned links between Dubrovnik and America, warning that they had been only partly explored.

It was also stated that the period of our early migration had not been sufficiently studied, and that the period concerned would continue to be one of the research tasks of our migration science.